در گفت‌وگو با غلامرضا انصاری، مشاور وزیر امور خارجه در دیپلماسی اقتصادی بررسی شد

تحریم با اقتصاد ایران چه می‌کند؟

به دلیل تحریم داخلی و خارجی به جایی می‌رسیم که نمی‌توانیم برای مردم توضیح دهیم که چطور اقتصاد کشور را اداره کردیم

عکس: سهند تاکی، شرق

زینب اسماعیلی‌سیویری

تحریم با اقتصاد یک کشور چه می‌کند؟ این سؤال کلی پاسخ‌های جزئی بسیار دارد. یک نفتکش یا یک کشـتی تجاری ایران وقتی از بندری در جنـوب به مقصدی در خاورمیانه، آسـیای شرقی یا آمریکای لاتین به راه می‌افتد، با چه مشکلاتی مواجه می‌شود؟ از بیمه، تا پرچم تا خدمه و فروش جنس.

غلامرضـا انصاری که از دی‌مـاه ۹۶ و با آغاز به کار اداره دیپلماسـی اقتصادی وزارت خارجه به این معاونت منصوب شـد، تا اواخر سـال ۹۹ که بازنشسته شود، هر روز با طیف گسـترده‌ای از این موضوعات مواجه بود. از حل مشکلات نفتکش‌هایی که در نقطه‌ای از اقیانوس‌های پهنـاور نزدیک تله تحریمی آمریکا قرار گرفتند تـا یافتن راهی برای دورزدن تحریم‌های گسترده ایران توسط آمریکا.

اقتصـاد ایـران در چهار دهه گذشـته با تحریم‌هـای متفاوتی مواجه بوده اسـت، این تحریم‌ها اگرچه با اجرائی‌شـدن برجام در دی‌ماه ۹۵ برداشته شد، اما فرصت فراخی برای اقتصاد ایران در حوزه بین‌الملل خیلی گذرا بود. دونالد ترامپ اما با فشار گسترده تحریمی همه آن نخ‌های اندک ریسـیده شـده را پنبه کرد. چه آنکه اقتصاد ایران کاهل‌تر از آن بود که در آن فرصت بتواند تعامل خود را آن‌قدر که انتظار می‌رفت، گسـترده کند. تحریم‌های گسـتره ترامپ که دولت جدید آمریکا نیز به آن وابسـته اسـت، راه تنفس اقتصاد ایران را به‌معنای کامل از بین برده است. اما چرخ کشور درحال چرخش است؛ اگرچه لنگ و اگرچه با مشکلات متنوع که بسیاری وقت‌ها از طاقت مردمان خارج می‌شود.

بـا غلامرضـا انصاری که اکنون مشـاور اقتصادی ظریف اسـت، قـرار بود قبـل از انتخابات ریاسـت‌جمهوری گفت‌وگو کنیم. اما پاره‌ای از ملاحظات قرار گفت‌وگو را به روزی در میانه تیرماه تغییر داد. او معتقد اسـت به همان اندازه که تحریـم خارجی اهمیت دارد، تحریم داخلی نیز بر وضعیت نگران‌کننده اقتصاد تأثیرگذار است. او معتقد است سوبسید پنهانی که به کالاها اختصاص می‌یابد، موجب می‌شـود که نتوانیم حتی توضیح بدهیم که چگونه اقتصاد را چرخانده‌ایم. او از سوبسید به سفرهای خارجی، سوبسید در حوزه انرژی و ارز و... در این سال‌ها به‌عنوان آسیب‌های اقتصادی تحریم داخلی صحبت می‌کند؛ آنچه اخیرا با انتشار قبض برق یکی از بازیگران فوتبال در فضای مجازی شکل عینی‌تری به خود گرفت. این گفت‌وگو را در ادامه بخوانید.

تحریم به زبان دیپلماسی اقتصادی یعنی چه؟ زیست تحریمی تا چه میزان و چه دوره‌ای برای یک کشور می‌تواند امکان داشته باشد؟

پاسخ شـما این است که دیپلماسی اقتصادی برای تحریم‌کننده عبارت اسـت از سیاسـت‌گذاری و برنامه‌ریزی برای توجیه اقدامـات خود و برای تحریم شونده همانا برنامه‌ریزی است برای تبیین تحریم به‌عنوان یک اقدام غیرقانونی، غیرسازنده و غیرانسانی و هم‌زمان تلاش برای دورزدن تحریم‌ها براساس منافع طرف‌های تجاری و کم‌کردن اثرات تحریم.

انقلاب اسلامی از ابتدا تا امروز همیشه با تحریم روبه‌رو بوده. تحریم‌ها از نظر من دو نوع است؛ محرومیت‌های خودکرده و تحریم دیگران. اساسا تحریـم یعنی بالابردن هزینه‌های اقتصادی کشـور چه از طرف خودی و چه از طرف دیگران و عقب‌ماندن از روند توسـعه که هر دو بسیار مخرب است و پایه‌های اقتصاد و ظرفیت‌های کشور را تضعیف می‌کند. فرقشان این اسـت که یکی بیشتر تصمیم داخلی است و در اختیار خودمان است و دیگـری به عوامل متعددی از جمله سیاسـت خارجی کشـور و خوی برتری‌طلبی قدرت‌های بزرگ برمی‌گردد. به نظر من محرومیت خودکرده توان کشـور را برای پیشرفت و مقاوم‌سازی اقتصادی را که بلافاصله بعد از انقلاب شروع شد، کم کرد و ظرفیت‌های اقتصادی کشور را کاهش داد. مثـل ملی‌کردن صنایع و بانک‌ها که معنای همـه اینها دولتی‌کردن بود. درسـت از ۲۲ بهمن ۱۳۵۷ تا آذر ۱۳۵۸ شـورای انقلاب نقش مؤثری در تصمیم‌گیری‌ها داشـت و ما ۶۰ مصوبه داریم که به‌شـدت ظرفیت‌های اقتصادی کشـورمان را تضعیـف کرد. مثل ملی‌کـردن صنایع و بانک‌ها کـه معنی همه آنها دولتی‌کـردن بود. یعنی اگر مقایسـه کنیم ظرفیت اقتصادی کشـور در حوزه دولت و غیردولـت در قبل از انقلاب ۷۰ درصد بخـش خصوصی و ۳۰ درصد بخش دولتی بوده، به فاصله کمی بعد از انقلاب این برعکس شـد، تقریبا با مصوبات شورای انقلاب، مصادره‌ها و انواع و اقسـام کارهایی که انجام شد، بخش خصوصی به‌شدت تضعیف شد. بخشی از این کارها هم غیرقابل‌اجتناب بود، انقلاب بود، خیلی ایده‌ها روشن نبود و کارها سازمان‌یافته نبود، به‌هرترتیب این ۶۰ مصوبه، اقتصاد را به‌شدت دولتی کرد. جنگ تحمیلی و تسخیر لانه جاسوسی و به دنبال آن تحریم‌های نظامی و اقتصادی فشار بیشتری به اقتصاد وارد کرد. بنابراین انقلاب اسـلامی از ابتدای حیاتش با دو فشار درگیر بوده، محرومیت‌هایی که خودمان برای خودمان درست کردیم و تحریم‌هایی که خارجی‌ها و در رأس آنها آمریکایی‌ها بر ما تحمیل کردند.

درباره تحریم خودی‌ها بیشتر صحبت کنید. مثلا تسخیر سفارت را یک نوع تحریم خودی می‌دانید؟

با انقلاب اسـلامی تحریم‌های خارجی و تشـدید فشارهای اقتصادی خارجی شـروع شد. تسخیر سفارت فقط تحریم‌ها و فشارها را علنی کرد. بخش عمده‌ای از سـاختار معیوب اقتصادی نیز ریشـه در قبل از انقلاب دارد. مثلا ملی‌شدن صنعت نفت را که ما هر سال جشن می‌گیریم، درواقع صنعت نفت ما در قالب ملی‌شـدن، دولتی شـد و عواید نفت در اختیار دولت قرار گرفت. دولت برای تحکیم سیاست‌ها و نظرات خودش از پول نفت استفاده کرد. انحراف اصلی اقتصاد ایران از همان زمان شروع شد.

الان هم نفت همین شـرایط را دارد و مبلغ فروشـش به حساب خزانه دولت واریز می‌شود؟

انتظار این بود که سیاسـت‌های اقتصادی دولت، وابسـتگی به نفت را کم کند. برای آسیب‌شناسـی اقتصاد ایران خوب اسـت که دوره قبل از انقلاب به‌ویژه اواخر دوره پهلوی و نحوه استفاده از پول نفت و رفتارهای اقتصادی دولت را بررسـی کرد که خود قصه پرغصه‌ای است ولی در هر صورت وقتی انقلاب شد، تمام شاخصه‌ها و پایه‌های حکومتی تغییر کرده و دچار تحول شـد. قانون اساسی، ساختار سیاسی کشور، ساختار قضائی، مجلس شورای اسلامی، فرهنگ، صداوسیما و هر چیزی که شاخصه‌های زندگی اجتماعی و حکومت اسـت، بعد از انقلاب تغییر کرد. حتی نیروی نظامـی ما که قائم به ارتـش بود، بعد از انقـلاب در کنارش یک نیروی نظامی مردمی تشـکیل شـد و امروز می‌بینیم که هیچ کشوری حتی به ذهنش نمی‌رسد با ایران از نظر نظامی درگیر شود. اما در حوزه اقتصادی نه‌تنها تغییری ایجاد نکردیم بلکه بدتر ادامه دادیم.

یعنی همان سبک مدیریت اقتصاد دوره قبل از انقلاب را به شکل بدتر ادامه دادیم.

همان سـاختار و سیسـتم بانکی ولی بدتر. بانک‌هـا را دولتی کردیم یعنی درسـت در فاصله‌ای کـه گفتم ۲۷ بانک خصوصی، دولتی شـد. صنایع ایران کلا تحت عنوان صنایع ملی شدند؛ یعنی مسئولیتش برعهده دولـت قرار گرفت. بخش عظیمی از اقتصاد کـه در اواخر دوره قبل یک بخش خصوصی مصنوعی مورد حمایت دولت درسـت شده بود، بعد از انقلاب همـان بخش خصوصی هم از بین رفت. بنابراین محرومیت‌های خودکرده بدون اصلاح سـاختار اقتصادی کشور بعد از انقلاب ادامه پیدا کرد. البته بعد از جنگ اصلاحاتی شـروع شـد. جنگ، اقتصاد را بیشتر در دسـت دولت متمرکز کرد که شـاید لازم بود اما بعـد از جنگ فضا برای بخـش خصوصی بازتر شـد و دولت بخشـی از کارهایـش را در اختیار بخش خصوصی گذاشت. بخش‌های زیربنایی و صنایع سنگین در کشور شروع شد. بخشـی از درآمدهای نفت و سرمایه‌گذاری خارجی به سمت سرمایه‌گذاری در حوزه زیرساخت‌ها رفت و ادامه پیدا کرد. البته اقدامات در قانون اساسـی و قوانین و مقرراتی که بعد گذاشته شد، تماما تحکیم همان نظرات دولتی‌شدن اقتصاد بود تا رسیدیم به سال ۸۴ که با هدایت مقام معظم رهبری و تشـخیص مصلحت نظام، تفسیر جدیدی از اصل ۴۴ قانون اساسـی ارائه دادند و تفسـیر جدید از اصل ۴۴ و به‌ویژه بند ج فضای جدیدی را برای اقتصاد کشـور باز کرد و خصوصی‌سازی آغاز شد. مجددا قرار شـد صنایع در اختیار بخش خصوصـی قرار بگیرد منتها آن هم با مشـکلاتی اجرا شـد، بعضی‌ها بد اجرا شـد، اما اصل فکر درست بود. امروز هم یکی از نگرانی‌ها این اسـت که فکر کنیم اگر فلان پروژه بد خصوصی شد، پس باید همه را به دولت برگردانیم که این ظلم بزرگی به دولت و تفسیر اصل ۴۴ است.

به بخش خصوصی بیشتر ظلم است؟

ظلم بیشـتری به دولت اسـت. معتقـدم هرچه دولت بیشـتر وارد مسئولیت‌های تصدی‌گری اقتصادی می‌شود، بیشتر مورد اعتراض، توهین و انتقاد قـرار می‌گیرد. می‌بینید کـه در تلویزیون ما دوبـاره بحث مرغ و تخم‌مرغ شروع شد و از آن طرف تشدید انتظارات مردم. کار دولت که اصلا این نیسـت. اگر دولت کارها را به بخـش خصوصی واگذار کند و بارش را سـبک کند، امکان نظارت و برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری پیدا می‌کند. ولی دولتی که مشغول قیمت شیر و مرغ باشد، امکان برنامه‌ریزی ندارد. بنابراین تحریم‌های خودی همواره در کنار تحریم‌های خارجی ادامه می‌یابد.

من می‌توانم بحث شما را این‌گونه جمع‌بندی کنم که واگذارکردن بخش‌های گسـترده اقتصادی به دولت، منجر به این می‌شود که هر کشوری که با این دولت مشکل دارد آن را شامل تحریم کند یعنی نظام برنامه‌ریزی کشور، سفره گسترده‌ای برای تحریم‌گران گشوده. درست است؟

بله، هرچه دولت را بزرگ‌تـر می‌کنید یک هدف راحت‌تر برای تحریم فراهم می‌شود. وقتی شـما دولت را بزرگ کردید و همه مسئولیت‌ها به عهده دولت گذاشته می‌شود، بخش خصوصی تعطیل می‌شود و تجارت خارجی دسـت دولت است، هدفی می‌شود که هر نوع تحریمی در مورد آن تأثیر زیادی دارد و در واقع اقتصاد غیرمقاوم می‌شود.

با چنین ساختاری همیشه می‌توانیم در معرض تحریم باشیم؟

بله. یکی از راه‌های مبارزه با تحریم همین بخش‌هایی از اقتصاد است

…

پالایشگاه‌های‌شان تغییراتی ایجاد کنند؟

اگر سؤال را این‌طور بپرسید که اگر تحریم‌های سخت ادامه پیدا می‌کرد، ایران باز هم می‌توانست نفتش را بفروشد، من می‌گویم نه در حد نیاز، ولی بله. اعتقاد من این است که تحریم یعنی بالابردن هزینه اقتصاد و جلوگیری از توسـعه مورد نیاز کشـور. هرچه تحریم‌ها سخت‌تر می‌شود، هزینه‌های شما بالاتر می‌رود.

اما به معنی ناممکن‌شدن تجارت و حیات نیست؟

خیر، این‌طور نیسـت کـه زمانی برسـد بگویند دیگر نمی‌شـود کاری کرد. ایران کشـوری است که با ۱۵ کشـور دیگر همسایه است و دسترسی گسـترده‌ای به آبراه‌ها دارد. این کشور با تحریم به سمت مرگ نمی‌رود؛ اما بدانید که قافله توسـعه جهانی و انتظارات مردم، فرصت زیادی در اختیار شما نمی‌گذارد.

نسل جدیدی که اکنون در ایران زندگی می‌کند، دیدگاه‌هایش بسیار متفاوت از گذشته است.

بله، ممکن اسـت اصلا اوایل انقلاب را درک نکرده باشـد؛ بنابراین اگر سؤال این باشـد که می‌توانیم، بله. روسـیه، چین، کوبا، ونزوئلا و کره وارد تحریم شـده و الان هم هستند. کشـورهایی که در اقتصادشان توانمندی بیشـتری پیدا کردند، موفق‌تر مقاومت می‌کنند. به نظرم ایرانی‌ها می‌توانند مقاومت کنند، اما آیا باید خودمان را با خودمان مقایسه کنیم. آیا هدف ما از برنامه‌های اقتصادی، توسـعه‌ای و عدالت اجتماعی این بود که الان شاهد آن هستیم. انتظارات مردم از ما خیلی بیشتر از اینهاست. بله، ما یک کشور صادرکننده نفت هستیم و یکی از افتخارات بزرگ دولت این بود که دو سال کشور را بدون پول نفت اداره کرد و این کاری بود که هیچ‌کس در سال‌های قبل حتی عملی نمی‌دانست. و درواقع کمر فشار حداکثری شکست و ایران توانسـت دو سـال بدون درآمد نفت زندگی کند. هم‌زمان در همین دوران فشار حداکثری کارهای بزرگی در کشور انجام شد. روزها و هفته‌هاست که ده‌ها و صدها پروژه بسیار اساسـی و بزرگ افتتاح می‌شود. البته فشارهای زیادی به مردم وارد شد و شاهد گلایه‌های و اعتراضات به دولت هستیم. در همین دوران در بنزین خودکفا شـدیم و صادرات فولاد و مس افزایش پیدا کرد؛ اما به این معنا نیست که این راه، تنها راه است. چرا باید تحریم‌ها اعم از داخلـی و خارجی را تحمل کنیم؟ اگر بتوانیم در چارچوب‌هایی که مقام معظم رهبری گفتند کشـور را به اهدافش برسـانیم، چرا باید اجازه دهیم تحریم‌ها ادامه داشته باشد؟ تحریم‌ها بسیار پرهزینه است. اگر توانسته‌ایم کارهایی انجام دهیم، با هزینه‌های بسیار بالا بوده. بله، دوستان‌مان از ما نفت خریده‌اند، اما با تخفیف‌های باورنکردنی. پول‌های‌مان را جابه‌جا کردند؛ اما

…